

natalija gončarova

(odlomak)

marina cvetajeva

ATELJE

Prvo: svetlost. Drugo: prostor. Posle sveg mraka — sva svetlost, sve stisnutosti — sav prostor. Da nema krova — pustinja. Ovako — pećina. Svetlosna pećina, cilj svih podzemnih reka. Na oko — vrsta, na stih — nema kraja... Kraj svih Hadova i paklova: svetlost, prostor, spokoj. Posle ovoga sveta — onaj.

Radnički raj, *moj* raj, koji, kao raj, ovde prirodno nije dat. U praznini — u tišini — od jutra. Raj je pre svega nešto pusto. Neka je prostrano, prostrano je spokojno. Spokojno je svetlo. Samo praznina ništa ne nameće, ne istiskuje, ne isključuje. Da bi sve moglo biti, treba da ništa ne bude. Sve ne trpi *išta* (kao »moglo bi« — jeste). A raj Majakovskog ima — stolice. Čak i »nameštaj«. Proleterska žed za materijalnošću. Sva-ko ima svoj.

Pustinja. Pećina. Šta još? Da, paluba! Desnog zida nema, ima — desno — staklo, a iza stakla vetar: more. Uveče, u neradno vreme, kada se odmara kist i dolazi gost, stakleni zid, morski, nestaje iza drugog, koji se presijava. Svila ili ne — zuta je. Uveče se u atelju Gončarove rada drugo sunce.

Osim staklenog, desnog, ima i drugi, levi. Drveni ili kameni? (Slušala sam nešto o dozidivanju.) U staroj kući i drvo je kamen. (Preostvarivanje iskonskog materijala: stara koža postaje bronza, staro drvo — kost, glina — bakar, lica starica i mrtvih — sve što hoćete samo ne telo.) Nije drveni, niti kameni, isto kao i treći s kojim se sastaje — zid platana (platno licem od) — zid krstova. Drvenih krstova slikarskih ramova. Isto kao i obluci dvorišta, kao kocke stepeništa, ima ih do neba, ima do pojasa (samo praznina nema, ni jednog »ništa«) — isto su se, možda, isti džinovni igrali, naigrali se i, *naigravši se*, složili ih uza zid, licem od očiju: od uroka. Ne verujem u razne sile, sila je jedna, i igra je — jedna. Cela stvar je u meri. Stihija, igrajući se, ne doigrava i preigrava:

*Ti se zaigra, nesavladiv,
I jato tone brodova...*

Niz završenih platana — to je stihija stvaralaštva doradena stvaralaštvom, dan sedmi. Mnogo je dana sedmih u životu Natalije Gončarove, ovde pred očima, licem prema zidu — od očiju. Dana sedmih — u prošlosti — nikada u sadašnjosti. Tvoracko stvaranje se time i razlikuje od Tvorca jer je kod njega posle šestog odmah prvi, opet prvi. Sedmi nam ovde, na zemlji, nije dat, dat može biti našim stvarima, ne i nama.

Pol. Ako profesor i svetlost ostavljaju utisak pustinje, onda je pol — potpuna pustinja, pustinja sama. Ne govoreći čak o njegovoj bespredmetnosti (ništa osim nasušnog ništa) — fizički osećaj peska, od strugotina pod nogama. A strugotine su od dasaka, struganih. Čak ne ni strugotine — drvena prašina, pelud, poput peska, koja ostvaruje tišinu. Šta je tiše od zemlje? Pesak. (Znam i pesak koji peva, pišti pod nogama, kao svila koja se cepa, pesak drugih obala okeana, ali — tišina nije odsustvo zvukova, već odsustvo suvišnih zvukova, prisustvo bitnih šumova — šum krvi u ušima (komarčevo z-z-z), vetra u krošnji, u datom trenutku, kada stojim na pragu ateljea, šum vode koja kruži u parnom grejanju — ogromnoj peći, termičkom suncu pustinje). Pustinja i — oaza! Desno, duž staklenog zida, čitav peščani pojas — u boji! Zagledam se niže — glinene zdelice s bojom: iz iste smeđe šoljice — uvek drugi cvet! Cvetovi kao na dečjim slikama ili viđeni odozgo, na livadama: svi su okrugli, ravni, jedni po ivici, drugi na samom dnu — ne jedna oaza, nego niz oaza malih cvetnih ostrvaca, moraca, jezeraca. Mora za male, mora kao tanjirići. Iz takvih danaca — takve gromade (platna). Sve je u tome poslu ne-ljudsko: božansko!

Pećina, pustinja i — nisu sve te glinene šoljice i zdelice san — grnčarnica je to. Kako je dobro kada se tako složili!

Prvi put sam videla atelje danju. Tada je klisura bila hodnik, jedan od bezbrojnih hodnika stare kuće — Pariza. A atelje — po vrućini — topionica. Trpljenje stakla pod nepodnošljivošću sunca. Staklo čija je svaka tačka fokus vatre. Sunce je palilo, staklo se kalilo, sunce je palilo i topilo. Sećam se znoja koji je lió prijateljima što su strugali neku dasku i rukava njihovih košulja. Moj prvi atelje Gončarove — savršeno je viđene rada, u znoju lica, pod prvim suncem. Po takvoj vrućini ne može se jesti (piti — ništa ne vredi), ne može se spavati, ne može se govoriti, ne može se disati, može se samo — jedino što se uvek može, jer se uvek mora — raditi. I nije se topilo staklo, čela su se topila.

Sećam se, tog prvog jutra — negde bočno — neke zaravni koja je posle nestala. Ispod nje — kosine krovova — jedan od Pariza Gončarove, a iznad nje, na njoj — jedno od najlepših sunca Gončarove, okomitih — i ja pod njim. Toplije — lepše — nikada mi u životu nije bilo.

Zaravan je nestala sa suncem, i izaći na nju iz ateljea sad, u januaru, isto je tako nemoguće kao i dozvati ono sunce. Vraćićemo se sa njim.

Pećina — pustinja — grnčarnica — topionica.

Zašto je od celog Pariza Gončarova izabrana upravo tu kuću? Slikar najbogatiji u boji — kuću u jednoj boji: vremena, začetnik nove epohe u slikarstvu — kuću gde se spratovi smatraju za epohe, gotovo naj-savremeniji slikar — kuću čiji savremenici spavaju već četiri stotine godina, Gončarova je ruševina. Gončarova je kuća za rušenja. »Povlašćeni ugovor«...? Čak i za atelje neobične dimenzije prostori? Latinski kvart?...? Da, da, da. Tako će reći poznanici. Tako će reći — ko zna — možda i sama Gončarova. A evo šta će reći kuća:

Da bi se savladao strah pred mojom tišinom, treba biti najglasniji, strah pred mojim snom — najbudniji, strah pred mojim vekovima —

najmladi, strah pred mojom prošlošću — najbudućniji! »Taman — osvetliču, siv — obojicu, tih — oglašiću, oronuó — osnažiću...«

Ili pak: »Tama — videću, tih — prislušnuću, star — poučicu se.« Ili pak: tišinu — tišinom, san — snom, vekove — vekovima vekova. Nadjačati mene mnome, to jest uopšte ne nadjačavati.

Prvo je dete, drugo — učenik, treće — mudrac. Sve troje zajedno — tvorac.

Sila na silu — eto odgovora stare kuće. Postoji još jedan odgovor: samoodržanje Gončarove—slikara. Čuvena »Tour d'ivoire« na gončarovski način. Kuća je bedem (nije slučajno u jednoj — zaštitnoj — boji: vremena). Ovamo ne dopiru šumovi i ovamo ljudi ne svračaju suviše često. »U goste« — znači li to tom ulicom, tim dvorištem, tim stepeništem — u goste? Taj strah i mrak savladaće samo neophodnost. (U goste se ne ide toliko poznanicima koliko njihovim tepisima, podovima...)

Ostali neće doći ili neće naći. Ostali će zaostati. Ostati.

I još: igra. Takva snaga stvaralačke igre u oblucima dvorišta, pukotinama zida, napuklinama stepeništa, takva se snaga ovde igrala da je Gončarovoj, s njenim divovskim stvaralaštvom, prekor jednog kritičara: »Pa to nisu slike, to su katedrale!« — da je Gončarovoj ta kuća prosto rodaka. Takvom ju je učinilo vreme, to jest prirodan tok stvari. Tu kuću, takvu kakva je sad, kao da ruka nije ni takla. Ni samu Gončarovu nije takla nikakva ruka osim ruke prirode. Gončarova sebe nije gradila, niti je Gončarovu ko gradio. Gončarova je živela i rasla. Rat takvog života nije u kistu, već u rastu. Ili pak: kist: rast.

Gončarova ima suseda: mali Francuščić, koji obožava da crta. »Koliko god puta da sam izašla na stepenište: Bonjour, madame! — i odmah pokazuje. — Stražari. — Zasada su to neke svračije noge, ali strasno voli. Možda će nešto i ispasti...«

Sučajnost? Ista kao Gončarova i kuća. Kao Trjohprudna broj 8, i Trjohprudna broj 7, kojima ću se odmah vratiti. A dečak: kada bi dečak znao ko je ta »madame«, i kada bi Natalija Gončarova kroz dvadeset godina mogla da kaže: »Da sam tada znala ko je taj dečak...«

DETINJSTVO

Ima li umetnik ličnu biografiju, koja nije samo zanat? I ako ima, je li ona važna? Je li važno od čega je? I — je li od toga — ona?

Postoji li Gončarova izvan platana? Ne, ali je ona bila *pre* platana. Gončarova pre Gončarove, sve ono vreme kada »Gončarova« nije zvučalo drugačije nego Petrova, Kuznjecova, a ako je i zvučalo — onda je to bio odjek Natalije Gončarove — one (iz tužnog sećanja prabake). Gončarova pre »katedrala« nema — sve su one unutra od samog rođenja i pre rođenja (o, zapremina majčine utrobe, koja nosi u sebi *celog* Napoleona, od Ajača do Sv. Jelene!) — ali postoji Gončarova pre platana, Gončarova nema, s rukom, ali bez kičice, dakle — bez ruke. Postoje prepreke prema katedralama, to je zapravo lična biografija. — Kako život nije davao Gončarovoj da postane Gončarova.

Povoljni uslovi? Njih za umetnika nema. Sam život je nepovoljan uslov. Svako stvaralaštvo je (umetnik je ovde zbog nepostojanja nemačke reči *Künstler*) presavladavanje, premlavanje, prelamanje života — najsrčnjeg. Ako ne vršnjaka, onda predaka, ako ne neprijateljstva koje podjaruje, onda blagonaklonosti koja smeškava. Život — u sirovom stanju — ne služi stvaralaštvu. I, ma koliko to bilo surovo reći, najnepovoljniji uslovi su — možda — najpovoljniji. (Tako, molitva moreplovca je: »Pošalji mi, Bože, obalu da se odbijem, plićak da dignem sidro, udarac vetra da se održim!«)

Prvo platno je kraj te Gončarove i kraj lične umetnikove biografije

